

УДК: 364.4:[159.98:124.4](045)

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF
CREATOTHERAPY AS A METHOD OF SOCIAL WORK**
**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРЕАТОТЕРАПІЇ ЯК МЕТОДУ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

Demchenko I. I./ Демченко І.І.*d.p.s., prof./д.пед.н., проф.*

0000-0003-4302-7564

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroiv Oborony, 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, Героїв оборони, 15, 03041***Revniuk N. I./Ревнюк Н.І.***s.p.s., associate prof./к.пед.н., доц.*

0000-0001-7140-094X

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 2, 20300 /**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300***Ivashchenko K. V./ Іващенко К.В.***s.p.s., associate prof./к.пед.н., доц.*

0000-0003-1133-9635

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 2, 20300 /**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 2, 20300***Sobolenko O. I./ Соболенко О.І.***Teacher of the highest qualification category/**викладач вищої кваліфікаційної категорії*

0000-0003-1133-9635

*Municipal Institution «Uman Taras Shevchenko Professional**College of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council»**Uman, Heavenly Hundred, 33, 20300 /**Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж**ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»,**Умань, Небесної Сотні, 33, 20300*

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади та базові принципи застосування креатотерапії у соціальній роботі. Зазначена актуальність застосування цього методу для психолого-педагогічного супроводу, відновлення та гармонійного розвитку особистості. Обґрунтовано доцільність використання креатотерапії у діагностичній, корекційній, відновлювальній та інших видах соціальної роботи під час корекційно-розвивальних занять, тренінгів індивідуально та в групах. Актуалізовано підходи та принципи застосування креатотерапії, як методу соціальної роботи: психотерапевтичний, індивідуальний та конфіденційний, груповий, інтеграції та ін.

Розкрито теоретико-методологічні засади мистецького напрямку креатотерапії, який охоплює різні види мистецтва та художньо-творчої діяльності – арттерапії, методики та організаційні форми її застосування у соціальній роботі.

Ключові слова: креатотерапія, арттерапія, соціальна робота, адаптація, корекція, творчість, мистецтво.

Вступ.

У сучасних умовах світової інтеграції активно формується нова філософія суспільства, у межах якої переосмислюються ціннісні орієнтири й стратегії людського буття для подолання негативних наслідків дискримінаційних процесів у соціумі. Такі соціокультурні очікування суспільства безпосередньо віддзеркалюються в організації, функціонуванні й розвитку системи соціальної роботи, до якої кожному громадянину, незалежно від його соціального статусу, стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має забезпечуватися рівний і справедливий доступ.

Розвиток людської особистості – це процес становлення людини з вищою життєвою енергією, рівнем креативності та самореалізації, що проявляється в соціумі. Така людина є психічно здоровою, а отже, здатною протистояти негативним зовнішнім впливам і повною мірою використовувати реальні зовнішні можливості. Їй притаманні орієнтація на успіх, висока самооцінка, суб'єктивний контроль над своєю ситуацією та висока активність, а також прагнення пізнавати свої здібності та реалізовувати їх протягом життя.

Універсальною технологією психолого-педагогічного супроводу, відновлення та гармонійного розвитку особистості є креатотерапія.

Основна частина.

Креатотерапія є методом соціальної роботи, що базується на використанні творчих процесів та мистецтва з метою поліпшення психологічного та емоційного стану осіб чи груп. Цей метод може бути застосований в різних контекстах, таких як робота з вразливими групами, корекційна робота з дітьми та підлітками, а також в роботі з людьми з різними проблемами адаптації чи психічного здоров'я.

Дослідження проблем застосування креатотерапії проводять як фахівці з соціальної роботи, так і психологи, терапевти та інші спеціалісти: О. Вознесенська [1–2], А. Гельбак [3], І. Демченко [4–7], S. Buchalter [8], T. Fletcher, A. Dediego [9], B. Warren [10], T. Schmid [11], N. Daykin, S. McClean, L. Bunt [12], S. Griffiths [13] та ін.

За визначенням О. Вознесенської, в Україні переважає розвиток та застосування методів креатотерапії саме у соціальній сфері та освіті [1, с. 96]. За T. Schmid креатотерапія, заняття творчістю підвищує самооцінку особистості, сприяє формуванню відповідних компетентностей [11, с. 82].

Ми визначаємо креатотерапію як своєрідний метод лікувально-педагогічного впливу на всі сфери розвитку особистості за допомогою творчості, що припускає процес творчого самовираження особи в різних видах конструктивної діяльності і мистецтва. Тому в соціальній роботі використання креатотерапії відбувається у діагностичній, корекційній, відновлювальній та інших видах діяльності під час корекційно-розвивальних занять, тренінгів індивідуально та в групах.

Види і техніки креатотерапії, представлені в психології та медицині, спрямовані передусім на процес творчого освоєння навколишнього світу та спосіб буття людини, сенс якого полягає у культурі, духовності, виробничо-практичній діяльності (мистецтво, наука, техніка, промисловість, сільське

господарство, обслуговування тощо). Мета такої діяльності знаходиться не зовні, а в самій людині, яка завжди творчо підходить до процесу праці і організації свого життєвого середовища. Результатом творчої діяльності є не тільки предметне та природне середовище, перевтілене згідно з творчою ідеєю (креативністю), але й сама людська суб'єктивність, яка удосконалюється завдяки творчому досвіду, уяві, фантазії. Звідси здатність відчувати форму, колір, матеріал, уміння образно мислити, вдаватись до аналогій, асоціацій, прагнення так організувати свою працю та побут, щоб вона приносила насолоду.

Теоретико-методологічні засади застосування креатотерапії, як методу соціальної роботи, включають різні підходи, зокрема, психотерапевтичний підхід, орієнтований на розвиток особистості та самовираження через творчість. За цього підходу враховується психологічний вплив творчого процесу на психічний стан і емоційний стан особи.

Креатотерапія, як метод соціальної роботи, акцентує на унікальності кожної особи та її творчому потенціалі та забезпечується індивідуальний та конфіденційний підхід до кожного клієнта.

Основна ідея креатотерапії полягає в тому, що творчість та мистецтво можуть слугувати інструментами самовираження та розвитку особистості. А використання різноманітних творчих форм, таких як малювання, музика, танець, література сприяє емоційному виразу та внутрішньому розвитку.

Під час застосування креатотерапії у соціальній роботі застосовується груповий підхід, коли учасники можуть взаємодіяти, спільно творити та сприяти одне одному у процесі самовираження. Груповий підхід також дозволяє забезпечити взаємодію і соціальну підтримку.

Разом з тим, креатотерапія може бути використана в поєднанні з іншими методами соціальної роботи для досягнення більш комплексного підходу до проблем клієнта та покращення його психологічного благополуччя. Це, наприклад, інтеграція з психологічним консультуванням, груповою роботою, арт-терапією тощо.

Спеціаліст може використовувати креатотерапію в індивідуальній роботі з клієнтом для сприяння самовираженню, розвитку творчих навичок та подолання психологічних труднощів. Креатотерапія може бути особливо ефективною у груповій роботі. Вивчаючи особливості арттерапії спільнот О. Вознесенська зазначає, що «Відновлення колективного психічного здоров'я досягається через звільнення емоцій та створення нарративу травми. Необхідним є об'єднання у період проживання болю, у переживаннях: підтримка, відчуття приналежності до групи надає сили та відновлює ресурси» [14, с. 19]. Груповий підхід сприяє взаємодії між учасниками, спільному творчому процесу та спільній підтримці. Креатотерапія також може бути включена в родинну терапію для стимулювання взаєморозуміння, підтримки взаємин та розв'язання конфліктів шляхом творчого вираження емоцій.

Використання креатотерапії в психологічному консультуванні може допомагати клієнтам виражати свої почуття та думки, а також сприяти розвитку адаптаційних стратегій. Креатотерапія часто застосовується в роботі з дітьми та підлітками для сприяння їх творчому розвитку, вираженню емоцій та вирішенню

проблем адаптації. Як метод соціальної роботи, креатотерапія може бути корисною для вразливих груп, таких як люди з психічними розладами, учасники програм реабілітації або бездомні, для поліпшення їх психосоціального стану. Вона може бути використана для роботи з травмованими особами, допомагаючи їм виражати та обробляти емоційні та фізичні травми через творчий процес. Інтеграція креатотерапії з різними методами соціальної роботи дозволяє створювати індивідуалізовані та гнучкі підходи для роботи з різними групами та в різних контекстах.

Мистецький напрям креатотерапії охоплює різні види мистецтва та художньо-творчої діяльності, що інтегруються у самостійну галузь психотерапії – арттерапію. Творче самовираження в малюванні, режисурі, ліпленні, співах, танцях, музиці, драматургії тощо допомагає людям подолати конфлікти, проблеми та найважчі життєві ситуації, підвищити самооцінку і психологічно налаштуватися на позитивне вирішення проблем та боротьбу з будь-якою хворобою, навіть з найстрашнішою [3, 4]. Варто зауважити, що між терапією і художньою творчістю існує чітка межа. Для креатотерапевтичної діяльності мистецтво не є самоціллю, воно лише засіб, який допомагає краще зрозуміти себе. Ці заняття орієнтовані не на результат (одержання досконалого твору мистецтва), а перш за все на процес, на вираження своїх почуттів, переживань.

Казкотерапія – такий вид арттерапії, в основі якого лежить казкова форма творчої діяльності – створення особливої казкової атмосфери, для психологічного впливу на окремі структури психіки людини з метою виправлення неправильно сформованих функцій, позитивної зміни поведінки, розвитку самосвідомості, вдосконалення взаємодій з навколишнім світом. Цей метод дозволяє вирішувати ряд проблем у дітей дошкільного, молодшого шкільного віку та дорослих [15, с. 210].

Природотерапевтичний напрям креатотерапії визначається самостійним напрямом – природотерапія або екотерапія. Природотерапія – сучасний метод психотерапевтичного впливу на організм людини засобами природи. В основі цього методу лежить процес відновлення здоров'я, поліпшенні фізичного та психічного стану, гармонійний розвиток особистості через творче спілкування з природою [5, 6].

Отже, можемо визначити такі основні методики креатотерапії: 1) створення творчих робіт на рівні можливостей людини з метою прояву її внутрішнього світу (оповідань, розповідей, малюнків, фотографій тощо); 2) творче спілкування з природою, літературою, мистецтвом, наукою, в процесі якого особистість намагається відчути, усвідомити, відшукати співзвучні шляхи вирішення особистісних проблем в навколишньому природному середовищі, у світових здобутках культури; 3) колекціонування предметів, відповідних або, навпаки, не відповідних індивідуальності особи, з метою пізнання власної самобутності; 4) занурення в минуле шляхом спілкування з предметами свого дитинства, (розглядання фотографій батьків, родини, вивчення історії свого народу чи людства в цілому) для більш глибокого усвідомлення власної індивідуальності, своїх «коренів» і власної «невипадковості» у світі; 5) творча рефлексія власної

життєдіяльності (ведення щоденників, альбомів, електронного портфоліо); б) творчий пошук незвичайного в повсякденному, звичайному, буденному [7].

Кожен з названих напрямів має безліч креатотерапевтичних технік (колаж, орігамі, постановка п'єси, малюнок, створення анімації, танець тощо) та засобів (колір, штрих, пляма, звук, нитка, папір, тканина, гербарій тощо), які застосовуються в творчій діяльності. Перераховані напрями, методики, техніки часто переплітаються, синтезуються, інтегруються між собою відповідно до визначеного завдання індивідуальної, групової, сімейної психолого-педагогічної допомоги.

У психолого-педагогічній літературі є різні визначення «організаційних форм» як способу організації освітньої, корекційної, психотерапевтичної діяльності, який регулюється певним, наперед визначеним розпорядком та є зовнішнім вираженням узгодженої діяльності усіх учасників цієї діяльності, що здійснюється у визначеному порядку і в певному режимі.

Загальноприйнятою основною формою організації креатотерапевтичної роботи є заняття, які можуть проводитись в індивідуальній, груповій, колективній та сімейній формі. Індивідуальна форма креатотерапії може використовуватися з широким діапазоном людей. Особам, яким не підходить вербальна психотерапія, у низці випадків можуть досить успішно займатися як індивідуально, так і в групі: маючи порушену здатність до вербальної комунікації, вони нерідко здатні висловлювати свої переживання в образотворчій формі, навіть якщо деякі з них і не здатні створювати художні образи, проста маніпуляція і гра з матеріалами інколи виявляється дуже важливим чинником їх активізації, тренування сенсомоторних навичок, мислення, пам'яті та інших функцій. Індивідуальна форма креатотерапії спрямована переважно на дослідження індивідуальних проблем, дію, причини та механізми розвитку особистості [7, с. 72]

Для досягнення розвивальних, корекційних, реабілітаційних цілей найпоширенішою є групова креатотерапевтична робота, яка може одночасно охопити широке коло людей. Групова креатотерапія дозволяє: розвивати цінні соціальні навички; надавати взаємну підтримку членам групи; вирішувати загальні проблеми; спостерігати результати власних дій і їх вплив на оточуючих; освоювати нові ролі і проявляти латентні (приховані) якості особи, а також виявляти, як модифікація рольової поведінки впливає на взаємини з оточуючими, підвищує самооцінку і веде до зміцнення особистої ідентичності, розвиває навички ухвалення рішень.

На відміну від індивідуальної форми роботи, групова креатотерапія створює особливу «демократичну» атмосферу, пов'язану з рівністю прав та відповідальності учасників групи; вимагає певних комунікативних навичок і здатності адаптуватися до групових «норм» діяльності.

Креатотерапевтичні заняття поділяються на директивні (за чіткої установки, заплановані, цільові, позапланові) та не директивні (вільний вибір тем, методів, засобів) [14].

Висновки.

У статті розглянуті теоретико-методологічні засади креатотерапії як методу соціальної роботи. З'ясовано, що в арсеналі креатотерапії є незліченна кількість найбільш м'яких і глибоких напрямів, методів, технік, засобів творчої діяльності, спрямованої на відновлення та гармонійний розвиток особистості. Креатотерапія не містить обмежень і протипоказань, завжди ресурсна і використовується практично за всіма напрямками психотерапії, у педагогіці, у соціальній роботі, науці, бізнесі тощо.

Література

1. Вознесенська О. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити: Культура–Мистецтво–Освіта–Терапія в міждисциплінарній перспективі*. Вип. 2, 2014. С. 93–103.
2. Вознесенська О. Медіа-арттерапія як засіб подолання наслідків і профілактики психотравми: практичний посібник. К.: ФОП Назаренко Т.В. 2020. 124 с.
3. Гельбак А. Музикотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. 56 с.
4. Демченко І., Калиновська І., Ковтун М. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей засобами музикотерапії під час і після війни. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія»*. 2023, Том 14, № 4. С. 52–60.
5. Sarancha I., Kovinko M., Maksymchuk B., Tarasenko H., Kharchenko S., Demchenko I., Dovbnia S., Rudenko L., Symkanych O., Martyniuk T., Bilan V., & Maksymchuk I. Horticultural Therapy Course as an Educational-Therapeutic Tool of Rehabilitation for Persons with Musculoskeletal Disorders (MDs). *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022, № 14(3). С. 180–200.
6. Сопівник І., Будегай В., Альтанова О., Демченко І. та ін. Соціальна робота засобами природотерапії із постраждалими внаслідок надзвичайних ситуацій. Колективна монографія. К.: «Компринт», 2021. 556 с.
7. Ivzhenko I., Podolska G., Demchenko I., Dzhyhun L., Lytvynenko V., & Kacherova O. Art Therapeutic Techniques to Provide Psychological Assistance. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022, № 13(4). С. 68–80.
8. Buchalter S. *Art Therapy and Creative Coping Techniques for Older Adults*. Jessica Kingsley Publishers, Ltd. And Singing Dragon (London, UK), 2011. 328 p.
9. Fletcher T., Dediego A. *Creativity in Counseling Children and Adolescents: A Guide to Experiential Activities*. Taylor&Francis, 2023. 212 p.
10. Warren B. *Using the Creative Arts in Therapy and Healthcare A Practical Introduction*. Taylor&Francis, 2008. 288 p.
11. Schmid T. Meanings of creativity within occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal*. 2004, № 51(2). С. 80–85.
12. Daykin N., McClean S., Bunt L. Creativity, identity and healing: Participants' accounts of music therapy in cancer care. *Health: An Interdisciplinary Journal for the*

Social Study of Health, Illness and Medicine, 2007, № 11(3). С. 349–70.

13. Griffiths S. The experience of creative activity as a treatment medium. *Journal of Mental Health*, 2008, № 17(1). С. 49–63.

14. Вознесенська О. Арттерапія спільнот: мистецтво як засіб подолання колективної травми. *Простір арттерапії: творчість як задзеркалля реальності: матеріали XVII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Київ, 27–29 лютого 2020 р.). Київ : ФОП Назаренко Т.В. С. 18–23.

15. Demchenko I. Sliusarenko-Litvin S. Development, corrective and rehabilitation opportunities of a tale to work with pre-schoolers. *Соціальна робота та соціальна освіта. Серія: «Освіта.Педагогіка»*, 2023, № 2(11). С. 209–219.

References

1. Voznesenska, O. (2014) Art therapy in Ukraine: state and prospects of development. Lviv-Riaszów Scientific Notebooks: *Culture-Art-Education-Therapy in an interdisciplinary perspective*, 2, 93-103.

2. Voznesenska, O. (2020) Media art therapy as a means of overcoming the consequences and prevention of psychotrauma: a practical guide. K.: FOP Nazarenko T.V.

3. Gelbak, A. (2019). Music therapy in working with children with special educational needs: a study guide. Kropyvnytskyi: KZ "KOIPPO named after Vasyl Sukhomlynskyi".

4. Demchenko, I.I., Kalynovska, I.S., Kovtun, M. (2023). Features of social and psychological rehabilitation of children by means of music therapy during and after the war. Scientific journal «Humanitarian Studies: Pedagogy, Psychology, Philosophy», 14, 52-60.

5. Sarancha, I., Kovinko, M., Maksymchuk, B., Tarasenko, H., Kharchenko, S., Demchenko, I., Dovbnia, S., Rudenko, L., Symkanych, O., Martyniuk, T., Bilan, V., & Maksymchuk, I. (2022). Horticultural Therapy Course as an Educational-Therapeutic Tool of Rehabilitation for Persons with Musculoskeletal Disorders (MDs). *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 14(3), 180-200.

6. Sopivnyk, I., Budegay, V., Altanova, O., Demchenko, I., & etc. (2021). Social work with the means of nature therapy with victims of emergencies. Collective monograph. K.: Komprint, 556 p.

7. Ivzhenko, I., Podolska, G., Demchenko, I., Dzhyhun, L., Lytvynenko, V., & Kacherova, O. (2022). Art Therapeutic Techniques to Provide Psychological Assistance. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 68-80.

8. Buchalter S. (2011). *Art Therapy and Creative Coping Techniques for Older Adults*. Jessica Kingsley Publishers, Ltd. And Singing Dragon (London, UK), 328 p.

9. Fletcher T., Dediego A. (2023). *Creativity in Counseling Children and Adolescents: A Guide to Experiential Activities*. Taylor&Francis, 212 p.

10. Warren B. (2008). *Using the Creative Arts in Therapy and Healthcare A Practical Introduction*. Taylor&Francis, 288 p.

11. Schmid T. (2004). Meanings of creativity within occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal*, 51(2), 80–85.

12. Daykin N., McClean S., Bunt L. (2007). Creativity, identity and healing: Participants' accounts of music therapy in cancer care. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, 11(3), 349–70.

13. Griffiths S. (2008). The experience of creative activity as a treatment medium. *Journal of Mental Health*, 17(1), 49–63.

Abstract. *The article discusses the theoretical foundations and basic principles of the use of creatotherapy in social work. The relevance of using this method for psychological and pedagogical support, recovery and harmonious development of the individual is emphasized. The expediency of*

using creatotherapy in diagnostic, correctional, rehabilitation and other types of social work during correctional and developmental classes, trainings individually and in groups is substantiated. The approaches and principles of application of creatotherapy as a method of social work are actualized: psychotherapeutic, individual and confidential, group, integration, etc.

The theoretical and methodological foundations of the artistic direction of creatotherapy, which covers various types of art and artistic and creative activities – art therapy, methods and organizational forms of its application in social work are revealed.

Key words: *creatotherapy, art therapy, social work, adaptation, correction, creativity, art.*